

شهید بهشتی؛ از طلبگی تا اجتهاد

علی بوداگی - پژوهشگر مهمان

و بخش زیادی از سطح را به پایان رساند. همه می‌گفتند یک سیدی از اصفهان آمده که استعداد و هوشش کم‌نظیر است.» (مجله حریم امام، ۱۳۹۶: ۷)

۲. ادوار تحصیل

۱، ۲. دوره سطح

شهید بهشتی، بخش زیادی از دوره سطح را در اصفهان و بخش اندکی را در قم گذراند. در حوزه اصفهان، لمعه را نزد «آیت‌الله احمد فیاض» خواند. ایشان درباره سطح علمی شهید بهشتی می‌گوید: «فرد با استعدادی بود، لازم نبود خیلی شرح بدهم، پیش مطالعه می‌کرد و همان که می‌گفتم متوجه می‌شد.» (نشریه حوزه، ۱۳۶۵: ۳۲) سپس رسائل و مکاسب را خدمت «آقا رحیم ارباب» (شاگرد جهانگیرخان قشقایی) خواند. (نشریه حوزه، ۱۳۷۶: ۴۳) آیت‌الله بهشتی پس از ورود به قم، تا شش

و بخش زیادی از سطح را به پایان رساند. (حسینی‌بهشتی، ۱۳۹۶ الف: ۴۴) در مدرسه صدر، «اساتید، خیلی دوستش داشتند. در نزد همگان و هم‌ردیفان، خیلی عزیز بود. درس‌ها را بدون کم‌ترین زحمت می‌فهمید و خیلی خوب تقریر می‌کرد... به خاطر همین استعداد بالا و نبوغ فوق‌العاده، درس‌ها را بدون استاد هم می‌فهمید.» (نشریه حوزه، ۱۳۷۶: ۴۱)

۱، ۲. حوزه علمیه قم

در شهریور ۱۳۲۵ (در ۱۸ سالگی) به قم مهاجرت کرد و در مدرسه حجتیه ساکن شد و تا فروردین ۱۳۲۶ به تکمیل سطح پرداخت. (حسینی‌بهشتی، ۱۳۹۶ الف: ۴۴) شهید مطهری در خصوص استعداد شهید بهشتی می‌گفت: «ایشان که به قم آمد، هوش و استعدادش مثل بمب منفجر شد.

۱. محل تحصیل

تحصیلات فقهی و اصولی شهید بهشتی، منحصر در دو حوزه علمیه قدیمی و مهم چند قرن اخیر بود؛ حوزه اصفهان و قم. حوزه قم، از زمان حیات ائمه اطهار علیهم‌السلام و حوزه اصفهان، از اواسط دوره صفویه پذیرای مشتاقان علم است. شهید بهشتی که خود، متولد اصفهان بود، تحصیل را از همین شهر، آغاز کرد.

۱، ۱. حوزه علمیه اصفهان

شهید سیدمحمد بهشتی در شهریور ۱۳۲۱، به جای ثبت‌نام در کلاس سوم دبیرستان، تحت‌تاثیر جاذبه‌های خاصی که تحصیلات علوم اسلامی برایش داشت، از ادامه تحصیل در دبیرستان منصرف شد و برای تحصیل علوم اسلامی، به «مدرسه صدر» اصفهان رفت و در مدت ۴ سال، مقدمات

ماه، به تکمیل بقیه سطح، مکاسب و کفایه پرداخت. (حسینی بهشتی، ۱۳۹۶ الف: ۱۳) در بدو ورود به قم، با «امام خمینی» آشنا شد و در درس کفایه ایشان شرکت کرد. همین حلقه درسی بعداً مبدل به درس خارج شد. (شعاع حسینی، ۱۳۹۲، ج ۱: ۱۲۰) همچنین، مقداری از کفایه را از «آیت‌الله مرتضی حائری یزدی» درس گرفت. از همان ابتدا، در درس «آیت‌الله محقق داماد» حاضر شد و مقداری از کفایه و مکاسب را در محضر ایشان خواند و سپس همان را به درس خارج تبدیل کرد. (حسینی بهشتی، ۱۳۹۶ الف: ۱۴-۱۵) از دیگر اساتید ایشان، می‌توان شهید محراب، «آیت‌الله اشرفی اصفهانی» را نام برد. ایشان قسمتی از رسائل و مکاسب را برایش تدریس می‌کرد. (مجله شاهد یاران، ۱۳۸۸: ۳۹)

۲.۲. درس خارج

از اوایل سال ۱۳۲۶ درس خارج را شروع کرد و در درس فقه و اصول امام خمینی و سایر اساتید مبرز قم، مانند آیت‌الله محقق داماد حاضر شد. (حسینی بهشتی، ۱۳۹۶ الف: ۱۳-۱۴) «آیت‌الله شبیری زنجانی»، هم‌درس و هم‌بحث شهید نقل می‌کند: «در درس مرحوم آقای داماد، طلبه‌های ممتاز شرکت می‌کردند... در میان شاگردان درس آقای داماد، آقای بهشتی از شاگردان درجه یک وی بود.» (شبیری زنجانی، ۱۳۹۰، ج ۳: ۵۲۲) اما آن استادی که در شناساندن روش تحقیقی فقه، حق بزرگی بر شهید بهشتی داشت، «آیت‌الله بروجردی» بود. (شعاع حسینی، ۱۳۹۲، ج ۱: ۷۶) او سال‌ها در محضر آیت‌الله بروجردی، علم آموخت؛ به‌طوری که از پیروان روش فقهی آیت‌الله بروجردی به‌شمار می‌رفت و به تعقیب و تکمیل آن روش، دعوت می‌کرد. (حسینی بهشتی، ۱۳۴۲: ۱۳۰) براساس مدارک موجود، ایشان حداقل تا سال ۱۳۳۰ در درس آیت‌الله بروجردی حاضر بوده است. (کائینی، موحدیان، ۱۳۹۸:

با سخت‌کوشی و اهتمام در امر تحصیل و با استفاده از روش‌های تحصیلی رایج و ابتکاری، همراه با توفیق الهی میسر بوده است. به‌نظر می‌رسد که پشتوانه فقهی این فقیه شهید، با دو بال نبوغ و تلاش، در حوزه اصفهان تحکیم گردید و بعدها در حوزه قم، به مرحله کمال و توسعه رسید.

کتاب‌نامه

حسینی بهشتی، سید محمد (۱۳۹۶ الف)، من محمد حسینی بهشتی هستم، چاپ اول، تهران: روزنه

حسینی بهشتی، سید علیرضا، (۱۳۹۶ ب)، هفت مقاله در شناخت اندیشه سیاسی شهید بهشتی، چاپ اول، تهران: نهادگرا رفیعی، علی (۱۳۷۳)، شهاب شریعت، چاپ اول، قم: کتابخانه عمومی حضرت آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی (ره)

شبیری زنجانی، سید موسی (۱۳۹۰)، جرعه‌ای از دریا، چاپ اول، قم: مؤسسه کتاب‌شناسی شیعه

شعاع حسینی، فرامرز (۱۳۹۲)، بهشتی از زبان بهشتی، چاپ اول، تهران: شرکت تعاونی کارآفرینان فرهنگ و هنر کائینی، محمدرضا؛ موحدیان، میلاد (۱۳۹۸)، بر محمل یادها، چاپ اول، تهران: دانشگاه امام صادق علیه‌السلام

حسینی بهشتی، سید محمد (۱۳۴۲)، «مبارزه با تحریف یکی از هدف‌های پیغمبر اسلام»، نشریه مکتب تشیع، شماره ۱۰

مجله حریم امام (۱۳۹۶)، مصاحبه با آیت‌الله دکتر سید مصطفی محقق داماد، شماره ۲۷۳، صص ۷-۵

مجله شاهد یاران (۱۳۸۸)، مصاحبه با حجت‌الاسلام حاج شیخ حسین اشرفی اصفهانی، شماره ۴۴، صص ۴۱-۳۷

نشریه حوزه (۱۳۷۶)، مصاحبه با آیت‌الله حاج شیخ محمد کلباسی، شماره ۸۳، صص ۵۴-۲۵

_____ (۱۳۶۵)، مصاحبه با آیت‌الله فیاض، شماره ۱۸، صص ۴۰-۲۷

۱۷۱) «درس خارج اصول فقه آیت‌الله داماد در شکل‌گیری بینش اصولی و درس آیت‌الله بروجردی در جهت‌گیری فقهی او تأثیری به‌سزا گذاشت.» (حسینی بهشتی، ۱۳۹۶ ب: ۱۹)

از دیگر اساتید او در قم، حضرات آیات «مرعشی نجفی» (رفیعی، ۱۳۷۳، ج ۱: ۲۰۱)، «سیدمحمدتقی خوانساری»، «حجت کوه‌کمری» و «اردکانی‌یزدی» بودند. (حسینی بهشتی، ۱۳۹۶ الف: ۱۵-۱۴)

۳. روش تحصیل

این فقیه مظلوم، در زمان تحصیل علوم اسلامی و به‌خصوص فقه و اصول فقه در اصفهان، از ابزارهای رایج دانشجویی و دانشجویی و نیز، سنت‌های علمی حوزوی استفاده می‌نمود. از جمله این روش‌ها، مباحثه، تقریر درس و پیش‌مطالعه بود. در مرحله پیش‌مطالعه، علاوه بر مطالعه متن درس، همه حواشی مربوط به درس را مطالعه می‌کرد. (شعاع حسینی، ۱۳۹۲، ج ۱: ۱۲۱) روش دیگری که مبتکر آن است، پیش‌مباحثه می‌باشد. در پیش‌مباحثه، متن درس، پیش از تدریس استاد، مباحثه می‌شود. (نشریه حوزه، ۱۳۷۶: ۴۱)

جمع‌بندی

بدون تردید، شهید آیت‌الله بهشتی، از معدود فقهای عصر است که با نبوغ و استعدادی سرشار، قدم در راه سربازی حضرت ولی‌عصر علیه‌السلام گزارد، به درجه اجتهاد نائل گردید و در نهایت، پس از سال‌ها مجاهدت، فقاقت را با شهادت درآمیخت. ایشان، هم در حوزه اصفهان و هم در حوزه قم، از اساتید ممتاز آن دیار بهره برد و بارها، مورد تایید و تمجید آنان قرار گرفت. البته ایشان تنها به تحصیل اکتفا ننمود، بلکه بسیاری از وقت خود را وقف تعلیم و تدریس علوم حوزوی و معارف اسلامی کرد. بدون شک، تمام این موارد